

RENATA BOROŃSKA
Biblioteka Główna Uniwersytetu
Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy
e-mail: rboronska@utp.edu.pl

CENTRUM NAUKI JAKO PRZYKŁAD WYKORZYSTANIA PRZESTRZENI BIBLIOTECZNEJ W DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEK NAUKOWYCH

Renata Borońska – kustosz dyplomowany, kierownik Działu Gromadzenia i Opracowania Zbiorów Zwartych Biblioteki Głównej Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy. Publikowała artykuły z zakresu bibliotekoznawstwa w „Bibliotekarzu”, „Praktyce i Teorii Informacji Naukowej i Technicznej”. Od 2001 r. jest redaktorem „Bazy danych o zawartości polskich czasopism technicznych” (BazTech), a od 2007 r. portalu BazTOL – „Polskie zasoby sieciowe z zakresu nauk technicznych”. Jej zainteresowania zawodowe obejmują gromadzenie i opracowanie wydawnictw zwartych, bazy danych, elektroniczne źródła informacji, Internet jako źródło informacji.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteka naukowa. Przestrzeń biblioteczna. Przestrzeń uczenia. Centrum nauki. Organizacja przestrzeni bibliotecznej.

ABSTRAKT: Cel/metoda badań – Praca przedstawia analizę pojęcia przestrzeni bibliotecznej w bibliotekach naukowych w polskiej i zagranicznej literaturze bibliotekarskiej w kontekście powstania centrum nauki. Odniesiono się do centrum nauki w Bibliotece Uniwersyteckiej w Helsinkach, w której autorka miała okazję przebywać na stażu. **Wnioski** – Powstanie centrum nauki w bibliotekach naukowych było odpowiedzią na potrzeby społeczności akademickiej i jest rozszerzeniem dotychczasowego zakresu działalności bibliotek. Wiąże się z dostosowaniem przestrzeni bibliotecznej do potrzeb użytkowników.

WSTĘP

W literaturze bibliotekarskiej wiele pisze się o przestrzeni bibliotecznej i jej wykorzystaniu w kontekście budowania nowych budynków bibliotek. Dzięki funduszom Unii Europejskiej powstają nowe budynki bibliotek pol-

skich uczelni akademickich (Piestrzyński, 2011), a istniejące są modernizowane (Tupikowska & Budek, 2012, s. 310), by jak najlepiej dostosować je do potrzeb użytkowników. W epoce zdecydowanego spadku czytelnictwa i coraz bardziej rozpowszechnionych źródeł elektronicznych, z których można korzystać poza fizyczną przestrzenią biblioteki, nasuwa się pytanie, czy fizyczna przestrzeń większa niż obecnie dostępna, jest dzisiejszej bibliotece tak naprawdę potrzebna? Przecież zbiorów tradycyjnych przybywa zdecydowanie mniej. A jednocześnie warto zastanowić się, jak tę przestrzeń racjonalnie wykorzystać dla dobra użytkowników. Istotne są w tej sytuacji doświadczenia innych krajów. Biblioteki w wielu państwach mają etap dużego spadku liczby użytkowników dawno za sobą. Biblioteki w wielu krajach Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych mogą pochwalić się lepszą infrastrukturą w bibliotekach i zdecydowaną przewagą źródeł i zasobów elektronicznych kupowanych aktualnie. Jednocześnie mają bogate doświadczenia w staraniach o przyciągnięcie użytkowników do biblioteki. Warto wykorzystać te doświadczenia i przykłady rozwiązań, które sprawdziły się w innych bibliotekach. Niewątpliwie takim przykładem są centra nauki (ang. *learning center*), które funkcjonują w wielu bibliotekach naukowych uczelni akademickich w Europie, Stanach Zjednoczonych, Australii, Japonii.

CENTRUM NAUKI W LITERATURZE POLSKIEJ

W polskiej literaturze bibliotekarskiej pojęcie centrum nauki (*learning center*) pojawiło się znacznie później niż w literaturze zagranicznej – anglojęzycznej. Najczęściej pojawia się w kontekście budowy nowego budynku biblioteki (Brzezińska-Stec, 2001; Konieczna, 2006b) lub doświadczeń użytkownika nowo powstałego gmachu bibliotecznego (Konieczna, 2010; Konieczna, 2011). Ze względu na warunki, jakimi dysponuje Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, jest ona uważana za tzw. trzecie miejsce – po domu i miejscu pracy, nauki – tj. miejsce spotkań towarzyskich i kulturalnych (Baran, 2011, s. 59). Pojęcie biblioteki rozumianej jako „trzecie miejsce” wprowadzone zostało przez Raya Oldenburga i przynosi tylko pozytywne skojarzenia z biblioteką, np. poczucie bycia w domu – z dala od domu, wiąże się ze swobodą przebywania, przyjazną atmosferą. Podstawowy cel to stworzenie bardziej przyjaznego wizerunku biblioteki, przekształcenie jej w miejsce, które przyciągnęłoby użytkowników i pozwoliło im czuć się komfortowo pod każdym względem. Zastosowanie idei Oldenburga odnosi się zarówno do bibliotek publicznych (najbardziej znana to Biblioteka Hjoerring w Danii – powstała w galerii handlowej), jak i akademickich (Kisilowska, 2010, s. 48-50).

Wizerunek Biblioteki UWM jako trzeciego miejsca potwierdziły wyniki przeprowadzonej ankiety. Biblioteka Uniwersytecka UWM ma potencjał

bycia centrum nauki, nauczania i korzystania z zasobów bibliotecznych, a także centrum życia społecznego i kulturalnego na uczelni ze względu na infrastrukturę, wyposażenie i wykorzystanie jej przez społeczność akademicką (Baran & Kotowska, 2011). Stanowi przykład polskiego centrum nauki, czy, jak pisze Konieczna, pełni funkcję przestrzeni edukacyjnej. Autorka w pracy *Rozwiązanie przestrzeni bibliotecznej a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek* dokładnie nakreśla zagrożenia stojące przed bibliotekami, ale przedstawia też konkretne rozwiązania, które mogą pomóc przyciągnąć użytkowników do bibliotek i są alternatywą dla tradycyjnie rozumianej biblioteki (Konieczna, 2006a).

Pojęcie centrum nauki wiąże się z pojęciem rozumienia biblioteki jako „trzeciego miejsca”, które pojawiło się w literaturze amerykańskiej w 1989 r. Idea biblioteki jako trzeciego miejsca znalazła wiele zastosowań w bibliotekach na całym świecie. W Polsce stała się inspiracją do zorganizowania przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego międzynarodowej konferencji w 2011 r. Biblioteka została przedstawiona przez jej uczestników jako przestrzeń społeczna, edukacyjna, fizyczna (Biblioteka, 2011).

W związku z rozwojem bibliotek cyfrowych funkcjonowanie tradycyjnie rozumianej biblioteki wydaje się zagrożone. Z jednej strony biblioteki (szczególnie te naukowe) starają się zapewnić dostęp do zasobów elektronicznych, które nie wymagają przyścia do biblioteki, a wystarczy dostęp do Internetu i własne konto w bibliotece, które umożliwi korzystanie ze źródeł elektronicznych poza budynkiem biblioteki, co powoduje mniejszą potrzebę korzystania z przestrzeni fizycznej biblioteki. Postrzeganie dzisiejszej biblioteki jako cyfrowej sugeruje pytanie, czy biblioteka w formie tradycyjnej jest potrzebna lub czy potrzebuje modernizacji? Biblioteki starając się spełnić oczekiwania użytkowników w zakresie zapotrzebowania na źródła elektroniczne w pewnym sensie działają więc na niekorzyść biblioteki tradycyjnej. Jednocześnie, jak podkreśla Danuta Konieczna, trzeba mieć świadomość, że możliwość korzystania z biblioteki elektronicznej rozwija biblioteki i daje możliwość korzystania tym, którzy być może nie lubią i nie skorzystaliby z tradycyjnej biblioteki akademickiej (Konieczna, 2006a).

Biblioteka podlega nieustannym przeobrażeniom i zmianom w związku ze zmieniającym się otoczeniem. Konieczność przemian zasygnalizowana została w pracy Lidii Szczygłowskiej. W najbliższej przyszłości popularność bibliotek naukowych zależeć będzie od tego, czy użytkownicy uznają je za przydatne i potrzebne miejsca do zdobywania wiedzy i studiowania. Są to biblioteki interaktywne zarówno pod względem najnowszych osiągnięć komunikacyjnych (posiadające WiFi), jak i tych tradycyjnych kontaktów społecznych. Obok „cichych” przestrzeni do pracy znajdują się w nich przestrzenie otwarte, umożliwiające pracę w grupach, wyposażone w odpowiedni sprzęt, który jest niezbędnym elementem współczesnej edukacji. Dodatkowym elementem przyciągającym użytkowników stają się kontak-

ty towarzyskie i możliwość swobodnego korzystania z przestrzeni bibliotecznej (Szczygłowska, 2008).

Współczesne trendy w funkcjonowaniu bibliotek naukowych są zauważane przez bibliotekarzy. Pojęcie „learning commons”, znane i powszechnie używane w literaturze amerykańskiej, pojawia się także w literaturze polskiej. Rozumiane jest nie tylko jako wspieranie uczenia poprzez zapewnienie dostępu do literatury i zasobów, ale przede wszystkim stworzenie we współczesnej bibliotece przestrzeni zapewniającej warunki do uczenia się, pogłębiania wiedzy i samokształcenia, w każdej z możliwych form, tzn. kształcenia indywidualnego czy grupowego, tradycyjnie czy elektronicznie (Piotrowicz, 2015).

CENTRUM NAUKI W LITERATURZE ZAGRANICZNEJ

W literaturze zagranicznej problematyka funkcjonowania centrum nauki pojawia się w różnych kontekstach, dotyczy zarówno sytuacji przed powstaniem centrów nauki, jak i działalności już istniejących. Przegląd literatury umożliwi przeanalizowanie tematu w kilku bardzo istotnych aspektach.

Mary Thomas uważa, że zmiany, które nastąpiły w bibliotekach na przestrzeni ostatnich lat, spowodowały pojawienie się nowych potrzeb użytkowników. Biblioteka, której użytkownicy oczekują dzisiaj, różni się od tej, która istniała 20 lat wcześniej. Dzisiejszą bibliotekę – jej przestrzeń – powinna cechować elastyczność, która ułatwi wspólne funkcjonowanie tradycyjnych zbiorów i wirtualnych zasobów oraz umożliwi lepsze dostosowanie biblioteki do potrzeb i oczekiwań użytkowników także w przyszłości. Fizyczna przestrzeń biblioteki powinna zapewnić dostęp do usług bibliotecznych w każdym z tych wymiarów, dlatego powinna być odpowiednio wyposażona, m.in. w sprzęt komputerowy i zaprojektowana. Dodatkowe zadanie dla bibliotekarzy to odpowiednie zorganizowanie dostępu do tych usług, zwłaszcza w wymiarze wirtualnym poprzez e-mail, komunikatory, facebook itd. Autorka skupia się na projektowaniu elastycznej przestrzeni bibliotecznej, która zintegruje dostęp do usług tradycyjnych i cyfrowych w bibliotece oraz przekazuje wiele przydatnych wskazówek, w jaki sposób ją zaprojektować. Trzy najistotniejsze elementy to: odpowiednie oświetlenie, które umożliwi różne wykorzystanie zaprojektowanych powierzchni, swobodny dostęp do sieci i prądu w każdym miejscu. M. Thomas podkreśla praktyczny aspekt wyposażenia, np. meble segmentowe, które pozwolą na wykorzystanie ich w razie zmian potrzeb użytkowników. Autorka proponuje rozważyć sugestie użytkowników i wziąć je pod uwagę przy projektowaniu przestrzeni w bibliotece. Na prośbę studentów w Bibliotece Milтона Eisenhowera na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa w Baltimore (stan Maryland) otwarto bar i miejsce spotkań (lobby area). Miejsca stały się bardzo popularne i przyciągnęły wielu studentów (Thomas, 2000). Ta idea

sprawdziła się także w innych amerykańskich bibliotekach. Autorka miała okazję przebywać w Tarleton State University w miejscowości Stephenville w stanie Teksas i obejrzeć bibliotekę. Tamtejsi bibliotekarze twierdzą, że otwarcie baru w bibliotece w miejscu, w którym nie ma dostępu do tradycyjnych zbiorów bibliotecznych, zaowocowało znacznym zwiększeniem liczby użytkowników¹.

Joan Lippincott uważa, że w funkcjonowaniu dzisiejszej biblioteki bardzo istotne jest zintegrowanie przestrzeni tradycyjnej i wirtualnej, aby zapewnić usługi najlepszej jakości (Thomas, 2000; Lippincott, 2005) i jak najlepsze ich wykorzystanie. Biblioteka poprzez elektroniczny dostęp do wielu źródeł i zasobów (także poprzez telefony komórkowe i tablety) może odgrywać ważną rolę w edukacji studentów. Oferując dostęp do odpowiednio zaprojektowanych i wyposażonych przestrzeni bibliotecznych (np. WiFi, dostęp do komputerów, skanerów), biblioteka uczelniana powinna stać się częścią „campus life”. Obecne pokolenie studentów, które wychowało się w kontakcie z nowoczesnymi urządzeniami komunikacyjnymi, powinno mieć kontakt z nowoczesnymi technologiami w bibliotece akademickiej. Połączenie pierwotnej roli biblioteki, czyli instytucji zapewniającej dostęp do zbiorów i zasobów dla użytkowników oraz aktualnych potrzeb, czyli zapewnienie kontaktu z nowoczesnymi technologiami i stworzenie w bibliotece przestrzeni wspierającej uczenie stworzy płaszczyznę, która zapewnia pełny rozwój i budowanie społeczeństwa otwartego na wiedzę i mającego odpowiednie warunki do jej zdobywania i, co najistotniejsze, wykształci nawyk korzystania z biblioteki także w przyszłości (Lippincott, 2005). Niestety, jak wskazują badania przeprowadzone wśród studentów, większość z nich, szukając informacji do rozpoczęcia poszukiwań wykorzystuje Internet (przede wszystkim znane wyszukiwarki internetowe, np. Google), a nie źródła biblioteczne (Kaminski, 2003). To świadczy o tym, że nie mają nawyku wykorzystywania dostępnych im źródeł i wskazuje na to, że w przyszłości będą z nich korzystać rzadko, albo wcale.

Łatwość dostępu do zasobów elektronicznych niewątpliwie przyciąga użytkowników i sprawia, że biblioteka staje się instytucją przyjazną dla użytkownika. Dając możliwość korzystania z Internetu, staje się źródłem kształcenia i edukacji użytkowników, wykraczającym poza ramy tradycyjnego szkolnego czy akademickiego nauczania. I choć na początku ery Internetu bibliotekarze zastanawiali się, czy pozwolić na szeroki dostęp do sieci ze względu na pewne zagrożenia płynące z Internetu (np. pornografia), to dziś chyba nikt już takich wątpliwości nie ma. Bogatsi o doświadczenia bibliotekarze widzą przewagę korzyści związanych z szerokim udostępnieniem Internetu nad ewentualnymi zagrożeniami (Shoham & Roitberg,

¹ Autorka przebywała w Tarleton State University w miejscowości Stephenville w stanie Texas w ramach wizyty studyjnej w dniach 18-23.10.2015 r.

2005, s. 340), których lekceważyć nie można, stąd dostęp do niektórych serwisów na komputerach dostępnych dla studentów jest zablokowany. Jak argumentują Snunith Shoham i Nurit Roitberg użytkownikowi trudno podzielić uczenie na to związane z biblioteką i to pozabiblioteczne, a biblioteka powinna oferować swoim użytkownikom wszystkie narzędzia służące do nauki i wspierać uczenie, by obejmowało całość procesu – „kompleksowe uczenie”. Ważne jest, aby biblioteka kojarzyła się z miejscem, które zapewnia odpowiednie warunki do nauki i pracy. W zakresie usług biblioteka powinna umożliwić korzystanie ze źródeł tradycyjnych, zasobów elektronicznych, możliwość korzystania z sieci (e-mail, korzystania z edytora tekstowego czy Excela), uczenia indywidualnego lub grupowego, w zależności od potrzeb użytkowników (Shoham & Roitberg, 2005, s. 345).

Biblioteki ewoluowały stopniowo w centra nauki, które zaczęły powstawać na początku lat 90. ubiegłego wieku w Stanach Zjednoczonych. Ich bezpośrednia geneza związana jest ze zmianą sposobu nauczania, jaka nastąpiła w szkolnictwie amerykańskim w tym okresie. Zgodnie z nowymi trendami uczący miał aktywnie uczestniczyć w procesie zdobywania wiedzy, a nie być biernym uczestnikiem tego procesu. Stąd pojawiła się potrzeba stworzenia miejsc, w których studenci mogliby wspólnie uczyć się, dyskutować, wymieniać poglądy, a rozwój Internetu i jego możliwości w kształceniu stały się integralną częścią tych miejsc (Donkai & Toshimori & Mizoue, 2011). Idea tworzenia centrum nauki została zaimplementowana w bibliotekach w wielu krajach na całym świecie (np. Izrael, Japonia, Finlandia, Stany Zjednoczone). Mają one zbliżony ogólny kształt i funkcje. Różnią się szczegółami, zależnie od preferencji użytkowników w danym kraju, a te różnice wynikają m.in. z odmienności kulturowej. I tak bardziej tradycyjni Japończycy uważają dostęp do jedzenia i picia za nieistotny element w bibliotece. Na podstawie badań potrzeb i znajomości preferencji użytkowników tamtejsi bibliotekarze tworzą indywidualne modele centrum nauki (Donkai & Toshimori & Mizoue, 2011).

Problemom funkcjonowania centrum nauki dużo uwagi poświęcają autorzy ze Stanów Zjednoczonych, np. Scott Bennett, który podkreśla, że biblioteka powinna skoncentrować się na zachowaniach użytkowników i wykorzystać swoją przestrzeń, by stworzyć tam miejsca sprzyjające zdobywaniu wiedzy. Temu celowi powinno się podporządkować paradygmat zmian: przestrzeń i usługi biblioteczne (Benett, 2006, p. 11). W związku z tym konieczne jest inne spojrzenie na bibliotekę jako miejsce, w którym dotąd najważniejsze były zbiory, a teraz jest użytkownik i jego potrzeby (Benett, 2006; Montgomery, 2014). Centrum nauki stało się przedmiotem badań dotyczących tego, w jakim stopniu spełnia oczekiwania użytkowników. Wyniki przedstawione zostały w pracy Susan E. Montgomery. Czynnikiem, który jest bardzo istotny dla użytkowników w Stanach Zjednoczonych, jest możliwość jedzenia i picia w bibliotece (Montgomery, 2014). Dowodzi to

faktu, że użytkownicy chcą czuć się w bibliotece swobodnie i komfortowo. Jak pokazują wyniki badań, preferencje użytkowników są różne i wynikają z potrzeby chwili. Istotna z punktu widzenia projektowania współczesnych przestrzeni bibliotecznych jest elastyczność przestrzeni, tzn. otwarta powierzchnia bez ścian, która może być dowolnie aranżowana i przekształcana zgodnie z bieżącymi potrzebami. Powinna zapewniać warunki do pracy indywidualnej, jak i nauki z możliwością swobodnej rozmowy i dyskusji w grupach, które można odbyć w przeznaczonych do tego celu miejscach. Badania zachowań użytkowników w nieformalnej przestrzeni uczenia, jaką jest biblioteka – bibliotekarze uznają za istotny czynnik pozwalający dostosować wyposażenie do potrzeb użytkowników (Montgomery, 2014). Wady elastyczności przestrzeni bibliotecznych wymienia Olaf Eigenbrodt, który podkreśla, że duże, otwarte powierzchnie bez ścian tak naprawdę utrudniają stworzenie miejsca do cichej pracy dla użytkowników chcących popracować indywidualnie. Takie miejsca, gdzie warunkiem jest zachowanie ciszy, nie istnieją w nowoczesnej bibliotece, która jest miejscem na różnego rodzaju aktywności (Eigenbrodt, 2008, s. 14). Taką możliwość dają kabiny do pracy indywidualnej, które pozwalają na wyciszenie i odizolowanie od głosów i rozmów dobiegających z sąsiadujących miejsc.

Bibliotekarze nieustannie starają się stworzyć w bibliotekach najlepsze warunki do zaspokojenia zmieniających się potrzeb użytkowników. Stworzenie odpowiedniego miejsca gwarantuje sukces, ale ważna jest również inwencja i próbowanie nowych możliwości. Tylko w taki sposób można stworzyć odpowiednie miejsce (Eigenbrodt, 2008, p. 15-16). W pracy Rachel Applegate przedstawione zostały wyniki obserwacji, która miała wykazać wykorzystanie, tzw. soft spaces – powierzchni przeznaczonych do pracy, badań indywidualnych i w grupach, w których nie ma zbiorów i komputerów. Celem przeprowadzonych badań było przedstawienie preferencji studentów w zakresie korzystania z infrastruktury biblioteki jako miejsca nauki i pracy. Istotne było przedstawienie wykorzystania poszczególnych miejsc w bibliotece w ciągu całego roku akademickiego, by wykazać aktywność użytkowników w poszczególnych miesiącach roku akademickiego i stworzyć mapę wykorzystania tych miejsc przez użytkowników. Dodatkowo istotnym elementem pracy jest zbadanie tzw. bibliotecznego i niebibliotecznego użycia przestrzeni biblioteki. Do tych niebibliotecznych użyć można zaliczyć np. korzystanie z własnego laptopa i aplikacji tam dostępnych, poczty elektronicznej czy naukę z własnych podręczników. Bardzo szczegółowe badania, które polegały na dokładnej obserwacji i notowaniu wyników przez bibliotekarzy, dały dość zaskakujące rezultaty, gdyż okazało się, że z biblioteki korzystało więcej mężczyzn (53%) niż kobiet (47%), chociaż mężczyźni stanowią tylko 42% studentów uczelni. Więcej użytkowników przychodziło w ciągu dnia, mniej korzystali w godzinach popołudniowych. Wykorzystanie miejsc w bibliotece wynosiło średnio około

20%, natomiast najwyższe wynosiło ponad 50%. Najwyższe wykorzystanie można było zaobserwować w okresie ostatnich 2-4 tygodni semestru, kiedy liczba odwiedzających wyraźnie wzrastała. Badania szczegółowe wykazały preferencje użytkowników korzystających z przestrzeni bibliotecznych. Podstawowym narzędziem pracy studentów są laptopy (25% kobiet i 37% mężczyzn korzystało z nich), stąd istotna jest sieć bezprzewodowa i szeroka dostępność gniazdek elektrycznych, do których można je podłączyć. Dlatego też miejsca zaopatrzone w gniazdka były częściej wykorzystywane. Analizując wyniki badań i obserwacji bibliotekarze wywnioskowali również, że grupy studentów częściej korzystają z pokoi do pracy, natomiast studenci, którzy pracują indywidualnie, zawsze unikają sąsiedztwa innych osób pracujących i korzystają z miejsc oddalonych od innych użytkowników (Applegate, 2009, s. 342-343). Wyniki te dają konkretne wskazówki w zakresie projektowania i wykorzystania przestrzeni bibliotecznych w bibliotekach akademickich. Działania te umożliwiają zaspokojenie wszystkich potrzeb użytkowników, nie tylko tych związanych z zapotrzebowaniem na literaturę i informacje.

Wart podkreślenia jest fakt, że choć idea biblioteki rozumianej jako „learning center” jest bardzo rozpowszechniona w Stanach Zjednoczonych, to nie wszyscy bibliotekarze podkreślają tak wyraźnie funkcję wspierania nauki i rozumienia biblioteki jako miejsca spotkań, pracy indywidualnej i grupowej. Danuta Nitecki w swojej pracy podkreśla, że główną rolą biblioteki nadal jest dostarczanie materiałów i usług informacyjnych, jest też miejscem gromadzenia i przechowywania zbiorów, a idea centrum nauki istnieje równolegle i zmienia bardzo wyraźnie postrzeganie biblioteki i bibliotekarza niwelując pierwotną rolę biblioteki rozumianą jako miejsce gromadzenia, opracowania i przechowywania zbiorów. Zaznacza, że nowoczesna biblioteka, która jest raczej centrum nauki, staje się centrum życia akademickiego (zmienia rozumienie pojęcia biblioteki). Autorka nie ekspozuje tak wyraźnie roli biblioteki jako miejsca, które ma służyć wspieraniu uczenia się i nauczania (Nitecki, 2011).

CENTRUM NAUKI W BIBLIOTECE UNIwersYTETU W HELSINKACH – STUDIUM PRZYPADKU²

Geneza powstania centrum nauki w Bibliotece Uniwersytetu w Helsinkach ma bezpośredni związek ze znacznym spadkiem liczby użytkowników w tamtejszej Bibliotece Głównej i bibliotekach sieci. Związane było to z rozszerzeniem się zasobów elektronicznych biblioteki, z których można

² Informacje zawarte w tym rozdziale pochodzą z moich własnych obserwacji, kiedy przebywałam na stażu w ramach programu Erasmus w Bibliotece Głównej Uniwersytetu w Helsinkach w dniach 2.06-6.06.2014r.

korzystać w sieci na tabletach i smartfonach, kosztem tych tradycyjnych zbiorów. Zbiory elektroniczne w tamtejszej bibliotece zdecydowanie wyparły zbiory drukowane. Stosunek zakupu zbiorów drukowanych do elektronicznych wynosi 20 do 80%. „Najbardziej cyfrowa” jest Meilahti Campus Library – biblioteka medyczna, która posiadała w 2014 r. w prenumeracie tylko 3 tytuły czasopism w postaci drukowanej, pozostałe to e-czasopisma. Pracownicy i studenci kierunków związanych z medycyną preferują zbiory elektroniczne – zbiory drukowane nie są wykorzystywane. Każdy student medycyny rozpoczynający naukę otrzymuje bezpłatnie iPada wraz z 3 podręcznikami, co ułatwić ma dostęp do wiedzy i informacji w obliczu tak szybko rozwijającej się nauki, jaką jest medycyna.

Gwałtowny rozwój zasobów elektronicznych to podstawowy powód, który zmniejszył zdecydowanie liczbę korzystających ze zbiorów tradycyjnej biblioteki. Przekształcenie biblioteki w centrum nauki było dokładnie przemyślane przez bibliotekarzy i poprzedzone długim procesem przygotowawczym, polegającym na zbadaniu potrzeb i oczekiwań użytkowników związanych z korzystaniem z biblioteki. Polegał on przede wszystkim na obserwowaniu przez pracowników biblioteki, w jakim celu użytkownicy przychodzą do biblioteki. Z tych obserwacji wyciągnięto wnioski:

- miejsca przy oknie (tzw. windows seats) są najbardziej popularne,
- pokoje pracy grupowej są popularne,
- potrzebne są komputery i skanery.

Bezpośrednie rozmowy z użytkownikami odwiedzającymi bibliotekę wykazały, że studenci przychodzą nie tylko w celu skorzystania ze źródeł, zbiorów i zasobów bibliotecznych, ale także po to, by poczytać, popracować indywidualnie lub w grupach, spotkać się ze znajomymi. Tak więc cały proces przygotowawczy świadczy o tym, że bibliotekarze są maksymalnie otwarci na potrzeby użytkowników i zależy im na zaspokojeniu ich potrzeb.

Zakończony proces przygotowawczy dał odpowiedzi na pytania: czego użytkownicy oczekują od przestrzeni bibliotecznej i jakie miejsca odpowiadałyby im najbardziej. Kolejnym etapem był proces planowania i projektowania. Obok tradycyjnych miejsc „cichej pracy” zaprojektowano więc zgodnie z potrzebami miejsca, gdzie studenci mogą popracować w grupach, miejsca, gdzie mogą się zrelaksować, odpocząć, spotkać ze znajomymi. Konsumpcja jest możliwa w specjalnie do tego celu przeznaczonych, odpowiednio wyposażonych, zamkniętych pomieszczeniach. Jest to bezpieczne rozwiązanie umożliwiające uniknięcie ewentualnych problemów wynikających ze zbyt swobodnego podejścia do kwestii spożywania posiłków. Aby ułatwić użytkownikom orientację w tym, co dozwolone w poszczególnych miejscach biblioteki, wszędzie umieszczono tabliczki z informacjami w formie graficznej, czego nie wolno robić. Jest to bardzo czytelny sposób informowania użytkowników o tym, co można, a czego nie powinno się robić w tym konkretnym miejscu. Istotną uwagę zwrócono również na elementy

wyposażenia. Ważne było, by poszczególne sprzęty znajdujące się w bibliotece spełniły przewidywaną funkcję (odpowiednie fotele pozwoliły odpocząć i zrelaksować, wykładowiny wyciszyły pomieszczenia).

Biblioteka Uniwersytecka w Helsinkach stopniowo modernizuje i przekształca swoje biblioteki w centra nauki rozszerzając usługi, na które istnieje zapotrzebowanie. Rozpoczęła od Biblioteki Głównej, która w 2012 r. zyskała nowy budynek. Następnie jedna z bibliotek sieci – Kumpula – „library of science” (2014) została wyremontowana i stała się centrum nauki. Takie kompleksowe podejście do utworzenia centrum nauki pozwoliło wspierać naukę i dydaktykę akademicką.

PODSUMOWANIE

Współczesna biblioteka akademicka to biblioteka hybrydowa obejmująca dwie przestrzenie biblioteczne: tradycyjną i cyfrową, które tworzą uzupełniającą się całość (Piotrowicz, 2015; Shoham & Roitberg, 2005). Jest instytucją, która przeszła poważne zmiany i przeobrażenia na przestrzeni ostatnich lat. Dużo bibliotek akademickich rozbudowało swoją infrastrukturę elektroniczną i fizyczną, stopniowo stając się nie tylko miejscem, gdzie można uzyskać wiedzę, źródła i informacje, ale także miejscem, gdzie uczenie, praca w grupach i wymiana poglądów staje się główną aktywnością, a także zapewnia przestrzeń na wzajemne kontakty międzyludzkie, spotkania towarzyskie czy obcowanie ze sztuką.

Mając na uwadze przyszłość bibliotek i bibliotekarstwa, trzeba brać pod uwagę zmiany i potrzeby, którym podlega współczesne społeczeństwo. Użytkownicy, jako odbiorcy naszych usług, w dużej mierze nadają kierunek, w którym podążają biblioteki. Stąd potrzeba kształtowania i wprowadzania zmian zgodnie z potrzebami społecznymi, by wspierać rozwój społeczeństwa (Eigenbrodt, 2008; Szczygłowska, 2008, s. 472). Dopóki biblioteka będzie otwarta na zmiany i będzie reagować na potrzeby użytkowników, będzie potrzebna i jej pozycja oraz wizerunek wśród społeczności akademickiej będzie korzystniejszy.

Powstanie centrum nauki w bibliotece naukowej stanowi rozszerzenie dotychczasowego zakresu jej działalności. Dziś jest chyba najlepszym rozwiązaniem i jednocześnie odpowiedzią na potrzeby środowiska akademickiego. Idea lub jej elementy są realizowane w wielu polskich bibliotekach. Dzisiejsza biblioteka ma także dodatkowy wymiar – wirtualny, który daje możliwość szerszej współpracy z użytkownikami za pośrednictwem Internetu. W dzisiejszym, elektronicznym ze wszech miar świecie, gdzie każdy ceni sobie wygodę i komfort, a możliwości technologiczne pozwalają te wygody rozwijać, trzeba zaakceptować tę sytuację i starać się wychodzić naprzeciw ewentualnym potrzebom użytkowników i poszukiwać nowych dróg dotarcia do potencjalnych odbiorców usług.

BIBLIOGRAFIA

- Applegate, Rachel (2009). The library is for studying: student preferences for study space. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 35, no. 4, pp. 341-346.
- Baran, Scholastyka; Kotowska Katarzyna (2011). Przestrzeń społeczna w nowoczesnej bibliotece akademickiej miejscem nauki i spotkań. W: *Biblioteka jako „trzecie miejsce”*. Międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały konferencyjne pod red. Marii Wrocławskiej, Justyny Jerzyk-Wojteckiej. Łódź, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 2011, s. 137-153 [dostęp: 20.03.2015]. Dostępny w WWW: <<http://bcul.lib.uni.lodz.pl/Content/1896/KonferencjaBULIII14.12.pdf>>.
- Baran, Scholastyka; Walczak-Wójciak, Małgorzata (2011). Aktywność czytelników w kontekście zagospodarowania przestrzeni Biblioteki Uniwersyteckiej w Olsztynie. W: *Biblioteka otwarta na zmiany. Ogólnopolska konferencja Naukowa Olsztyn, 20-22 września 2010 r.* Materiały konferencyjne pod red. Danuty Koniecznej. Olsztyn, Biblioteka Uniwersytecka UWM, s. 53-74.
- Bennett, Scott (2006). The choice for learning. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 32, no. 1, pp. 3-13.
- Bennett, Scott (2007). First questions for designing higher education learning spaces. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 33, no. 1, pp. 14-26.
- Biblioteka jako „trzecie miejsce”. Międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały konferencyjne pod red. Marii Wrocławskiej, Justyny Jerzyk-Wojteckiej. Łódź, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 2011, s. 1-264 [dostęp: 20.03.2015]. Dostępny w WWW: <<http://bcul.lib.uni.lodz.pl/Content/1896/KonferencjaBULIII14.12.pdf>>.
- Brzezińska-Stec, Halina (2001). Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku. Koncepcja użytkowa i funkcjonalna. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 4; [dostęp: 28.04.2015]. Dostępny w WWW: <<http://www.ebib.pl/2001/22/brzezinska.html>>.
- Donkai, Saori; Toshimori, Atsushi; Mizoue, Chieko (2011). Academic libraries as learning spaces in Japan: toward the development of learning commons. *The International Information & Library Review*, 43, iss. 4, pp. 215-220.
- Eigenbrodt, Olaf (2008). Societal places: the constitution of library space through activity. In: *World Library And Information Congress: 74th IFLA General Conference And Council : 10-14 August 2008, Québec, Canada.* [dostęp: 15.04.2015]. Dostępny w WWW: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.150.8546&rep=rep1&type=pdf>>.
- Kaminski, Karen; Seel, Pete; Cullen, Kevin (2003). „Technology Literate Students? Results from a Survey,” *EDUCAUSE Quarterly* [online], vol. 26, no. 3, pp. 34-40. [dostęp: 13.04.2015]. Dostępny w WWW: <<http://www.educause.edu/ir/library/pdf/eqm0336.pdf>>.
- Kisilowska, Małgorzata (2010). *Biblioteka w sieci – sieć w bibliotece: wybrane społeczne i kulturowe aspekty współczesnego bibliotekarstwa*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Konieczna, Danuta (2010). Nowa przestrzeń biblioteczna miejscem aktywności użytkowników i pracowników uczelni. W: *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja. Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, 3-5 VI 2009.* Materiały konferencyjne pod red. Marii Wrocławskiej, Justyny Jerzyk-Wojteckiej. Łódź, s. 101-111; [dostęp: 20.03.2015]. Dostępny w WWW: <http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_09-ie/uwm.htm>.

- Konieczna, Danuta (2011). Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie. *Forum Bibliotek Medycznych*. 2011 R. 4, nr 2, s. 156-172; [dostęp: 20.03.2015]. Dostępny w WWW: <<http://cybra.lodz.pl/Content/5604/156-172.pdf>>.
- Konieczna, Danuta (2006a). Rozwiązanie przestrzeni bibliotecznej a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek. *Bibliotekarz Warmińsko-Mazurski* [online], nr 3/4; [dostęp: 19.03.2015]. Dostępny w WWW: <http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_06-ie/uwm.htm>.
- Konieczna, Danuta (2006b). Współczesne trendy architektury bibliotecznej a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek; [dostęp: 20.03.2015]. Dostępny w WWW: <<http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/biblio21/sesja5ref3.pdf>>.
- Lippincott, Joan K. (2005). Net Generation Students and Libraries. In: *Educating the Net Generation* Diana G. Oblinger and James L. Oblinger, Editors. ISBN 0-9672853-2-1. [dostęp: 10.04.2015]. Dostępny w WWW: <<http://www.educause.edu/research-and-publications/books/educating-net-generation>>.
- Montgomery, Susan E. (2014). Library Space Assessment: User Learning Behaviors in the Library. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 40, no. 1, pp. 70-75.
- Nitecki, Danuta A. (2011) Space assessment as a venue for defining the academic library. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, vol. 81, no. 1, pp. 27-59.
- Piestrzyński, Tomasz (2011). Architektura i rozwiązania technologiczne w nowoczesnej bibliotece akademickiej na przykładzie nowego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. *Forum Bibliotek Medycznych*, 2011 R. 4 nr 2, s. 138-155; [dostęp: 20.03.2015]. Dostępny w WWW: <<http://cybra.lodz.pl/dlibra/publication?id=6031&tab=3>>.
- Piotrowicz, Grażyna (2015). Współczesna biblioteka akademicka w ujęciu systemowym, integrującym jej przestrzeń fizyczną i elektroniczną. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 1 (155)/2015; [dostęp: 20.03.2015]. Dostępny w WWW: <<http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/321/494>>.
- Shoham, Snunith; Roitberg, Nurit (2005). From electronic library to a learning center in the academic library: integrating traditional and new uses in the library workstation. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 31, no. 4, pp. 339-346.
- Szczygłowska, Lidia (2008). Nowa biblioteka – nowa przestrzeń – nowe możliwości – nowe wyzwania. Kultura organizacyjna w bibliotece. Ogólnopolska Konferencja Naukowa. Białystok, s. 457-474, [dostęp: 27.04.2015]. Dostępny w WWW: <http://www.biblioteka.pwr.wroc.pl/files/prv/id16/o_bibliotece/Akademia%20wiedzy/Nowa_biblioteka-nowa_przestrze_Szczygłowska.pdf>.
- Thomas, Mary Augusta (2000). Redefining library space: managing the coexistence of books, computers and readers. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 26, no. 6, pp. 408-415.
- Tupikowska, Agnieszka; Budek, Dagmara (2012). Organizacja przestrzeni biblioteki a oczekiwania użytkowników biblioteki uczelnianej. *Forum Bibliotek Medycznych*, 2012, R. 5, nr 1, s. 309-319; [dostęp: 20.03.2015]. Dostępny w WWW: <http://cybra.lodz.pl/Content/6408/309_ForumNr9.pdf>.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 17 października 2016 r.

RENATA BOROŃSKA

Main Library of Bydgoszcz University of Technology and Life Sciences
e-mail: rboronska@utp.edu.pl

THE LEARNING CENTER AS AN EXAMPLE OF THE LIBRARY SPACE USE IN THE ACTIVITY OF RESEARCH LIBRARIES

KEYWORDS: Research library. Library space. Learning space. Learning center. Library space arrangement.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The author analyzes the concept of the library space in research libraries as exemplified in Polish and foreign literature of the field with reference to the development of a learning center. The example discussed is the learning center in Helsinki University Library visited by the author. **Conclusions** – The development of learning centers in research libraries is a response to the growing needs of the academic community and extends the contemporary scope of library functions. It is tightly related to the adjustment of the library space to the needs of the library users.